

цьому питанні повинна належати педагогу. Автор виділяє основні складові змісту оформлення толерантності та засоби її виховання.

Ключові слова: толерантність, самоцінність дошкільного дитинства, особистість.

Абрамович Г. М., Софіян Л. Г. Формирование толерантности в контексте развития личности дошкольника

Формирование толерантности у дошкольника актуальная проблема, которая обусловлена в целом потребностями общества. Автор в работе выделяет задачи педагогической работы с детьми в соответствии с концептуальными основами, определяет подходы разных народов к пониманию понятия „толерантность”. В статье подчеркивается, что ведущая роль в воспитании в духе толерантности должна принадлежать педагогу. Автор выделяет основные составляющие содержания оформления толерантности и средства ее воспитания.

Ключевые слова: толерантность, самоценность дошкольного детства, личность.

Abromovych G. M., Sofiyan L. G. Tolerance Formation in the Context of Person's Development of Pre-school Pupil

Tolerance in preschool is actual problem, which is caused with the society's necessity. The author highlights the problems in the education with the children according to the conceptual framework that defines the approaches of different nations in understanding such concept as "tolerance." The article emphasizes that education in the spirit of tolerance begins in the first year of life, and therefore the leading role in this regard should belong to the teacher. The author identifies the main components of content design tolerance and facilities of education

Key words: tolerance, value of childhood, personality.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2013 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Гавриш Н. В.

УДК 372.461

Н. В. Горбунова

**ДОПИТЛИВІ ЧОМУСИКИ ТА ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ
ДИТЯЧОЇ КАРТИНИ СВІТУ**

Як справедливо зазначає відомий лікар, педагог Глен Доман: „Діти розумні настільки, наскільки розумними ми їм дозволяємо бути” [4]. І ні для

кого не є дивиною, що дошкільники – це маленькі чомусики, які ставлять багато запитань і хочуть дізнатися про все на світі.

Що ж це за феномен – дитячі запитання та запитання для дітей? У розмовному мовленні питання звернені тільки до індивіда, до однієї людини. Вони мають бути побудовані так, щоб бути зрозумілими всім без винятку. Питання не повинні ставити непосильні вимоги до дітей, їхньої пам'яті й аналітичних можливостей. Під час постановки запитання необхідно бути впевненим в адекватному (правильному, точному) розумінні всіма респондентами слів, термінів і понять, що вживаються в ньому. Для цього можливо перевірити: чи вивчалися ці поняття за програмою на заняттях, чи зустрічаються вони в матеріалах дитячої преси, у творах, розмовах самих дітей. Спостереження педагогів-практиків за мовленням дітей допоможуть визначити, які слова вимагають уточнення й роз'яснення. Корисним може бути в цьому випадку звернення до спеціалізованих видань.

Багато дитячих запитань пов'язані з вживанням загальновідомих слів у незвичайному значенні. Наприклад, слово „адміністрація” розуміється маленькими дітьми не як орган, а як конкретна будівля. Мультимільйонер – це той, хто нажив багатство на виробництві мультиків. А Президент, на думку шестирічок, буває у всіх живих істот: „Там живе зграя бродячих собак, а Кулька у них президент!” При проведенні дослідження впливу реклами на дітей було відзначено неадекватне дорослому розуміння слова „дратує”. Питання: „Що тебе дратує в рекламі?” – залишилося у ряді випадків без відповіді, діти сприйняли це слово тільки в значенні фізичної дії – роздратування шкіри, яке буває на шоколад, полуницю. При виявленні неточного розуміння терміну, слова потрібна його обов'язкова заміна. Інакше не можна гарантувати, що буде отримано достовірну відповідь.

Запитання: „Чи завжди тобі вистачає грошей, щоб купити вподобану річ?” – складна для дітей конструкція, оскільки припускає, що вони повинні пригадати, порахувати, уявити свої потреби. У цьому випадку питання вимагає спеціального пояснення або переформулювання його в декілька послідовних питань. При формулюванні питань про факти поведінки і про особистість респондента відносно дітей необхідно врахувати, що спілкування має міжособистісний характер, і дитина сприймає кожне питання як індивідуально задане саме їй. Вона не здатна трансформувати зміст питання стосовно себе. Тому питання вимагають часом розширення, пояснення, доповнення. Питання бажано формулювати в особистісній формі зі звертанням на „ти”. Коли включаються питання зі звертанням „Ви”, наприклад, „Чим Ви любите займатися у вільний час?”, деякі діти вважають, що їх питають узагалі про всіх хлопців та дівчат цього віку і про себе особисто не розказують. Акцент на колі респондентів може бути зроблений шляхом позначення граматичної категорії роду („На кого тобі хотілося б бути схожим? Що означає, на твою думку, добре жити, коли ти станеш дорослим?”).

Є. Тихеева зазначала, що діти виражають свої думки не тільки за допомогою мови, але і жестами, звуконаслідуванням, образотворчими засобами. У дитячому садку треба піклуватися про те, щоб не розсівалася увага дітей, щоб у заняттях дотримувалися послідовності, систематичності, вказувала Є. Тихеева. Кожне нове уявлення, новий предмет, що входить у свідомість дитини, повинні по можливості пов'язуватися з якою-небудь асоціативною ланкою, з накопиченими уявленнями. У дитячому садку не повинно бути місця окремим навчальним предметам у тому значенні, як це розуміється в сучасній школі. Бесіди, розповіді, читання, малювання, спів, робота всякого роду, ігри, гімнастика – словом, усе, з чого складаються заняття в дитячому садку, повинно дотримуватися суворого співвідношення. „Всі заняття повинні переплітатися, надавати один одному послуги, взаємно підтримувати в прагненні до однієї загальної мети – розвитку всіх здібностей дитини” [6, с. 127].

Особливої актуальності набуває проблема класифікації запитань до дітей та їх формулювання. Науковці (А. Богуш, Н. Гавриш, С. Курінна) [1; 2; 3] пропонують п'ять груп аналітичних вправ, які успішно можна застосовувати на заняттях і в повсякденному житті. Перша група – це вправи, спрямовані на встановлення дітьми причинно-наслідкових відношень, а також на активізацію знань: „Що трапиться, якщо яйце кинути на підлогу?”, „Тато прийшов і сказав: „Сьогодні нам знову не принесли газети. Як він про це дізнався?”, „Якими речами ви не можете скористатися, якщо вимкнуть електрику?”, „Що міцніше: зубочистка чи цвях?”. Друга група – це вправи на усвідомлення дітьми часових відношень: „Що ти можеш змінити, а що змінити не в силах: час початку весни; час, який ти проводиш біля телевізора; час заходу сонця; час, який витрачаєш на їжу?”, „Що довше: написати листа чи прочитати?”, „Що займе більше часу: виростити дерево чи зрубати його?”, „Як ти вважаєш, що тобі швидше набридне робити: їсти морозиво, малювати, прибирати іграшки?” Вправи третьої групи становлять завдання на аналіз відчуттів: „Чи дихаєш ти, коли спиш?”, „Ти нюхаєш язиком чи носом?”, „Що важче: рукавичка чи черевик?”, „Ти можеш так швидко повзати, як ходити?”, „Чи падав ти будь-коли в калюжу? Що найбільше тебе засмутило, було неприємним?” Четверта група об'єднує вправи на оцінку емоційного стану: „Ти відчуваєш себе щасливим, коли виграєш чи програєш?”, „Чи сваришся ти, якщо перебуваєш у кімнаті один?”, „Чому тобі подобається, коли настає твій день народження?”, „Як ти вважаєш, чому діти тримають у своєму домі собаку: тому, що собаці ніде жити, тому, що люблять доглядати за собаками чи тому, що їм подобається грати з собаками?”, „Назви три неспокійних тварини у зоопарку і три найбільш спокійних”. Останню групу становлять завдання на усвідомлення соціальних відносин: „У Михайлика одна сестра, а у неї – брат. Скільки дітей у них в сім'ї?”, „У Петрика два брата. Скільки хлопчиків у сім'ї Петрика?”.

Проблема правильності постановки запитань до дітей порушується в методиці ТРВЗ в іграх та тренінгах по формуванню основ системного мислення. Наведемо орієнтовну послідовність запитань до дітей при прогнозуванні розвитку природного об'єкту, що здійснюється на основі біологічних законів розвитку і систематизації знань дітей про певний об'єкт.

Що це? (називається об'єкт і позначається схемою).

До якого світу він відноситься? До якого класу? Які ознаки говорять про це?

Де знаходиться (живе) наш об'єкт? Які умови в цьому місці? (клімат, живлення).

З яких частин складається об'єкт? Як кожна частина допомагає об'єкту існувати? (Для чого кожна частина?).

Хто його „друзі”? (представники того ж класу).

Яким цей об'єкт був раніше? Звідки він з'явився?

Які у нього були частини? Чим вони відрізнялися від того, що є зараз?

Як зміниться цей об'єкт, коли виросте? Які нові „справи” у нього з'являться?

Що потрібне, щоб так відбулося?

Що буде, якщо... (задати умову по зміні клімату, флори, фауни регіону, де мешкає об'єкт, відповідно до рівня природознавчих знань дітей).

Наведемо орієнтовну послідовність питань до дітей при прогнозуванні розвитку рукотворного об'єкту.

Що це? (називається об'єкт і позначається схемою).

Для чого люди його придумали?

Які ще ви знаєте об'єкти з таким же призначенням?

Які частини є в об'єкта? Як кожна з них допомагає виконанню призначення?

Як раніше люди вирішували свою проблему, коли цього об'єкту не було?

Яким був „попередник”?

Що не влаштувало людей? Навіщо вони стали придумувати цей об'єкт?

Що зараз нас не влаштовує? Що хотілося б змінити?

Як це можна зробити в майбутньому? (Формулювання ЛИТОК: недолік самоусувається; об'єкт сам (за рахунок власних ресурсів) вирішує свою проблему; з'являється щось, що допомагає без витрат усунути претензію. ЛИТОК – найближче майбутнє об'єкту, елементарний прогноз розвитку).

Настане час, коли цього об'єкта не буде, але його „справа” виконуватиметься. Як це буде? („Ідеальна система”).

Коли-небудь людям більше не знадобиться ця „справа”. Чому? Що зміниться в житті людей? (Згорання функції).

Не менш важливою є й постановка дітьми запитань до дорослих та відповіді на них. Маленькі чомучки постійно ставлять багато запитань. А як же себе поведуть при цьому дорослі? Виходячи з того, що більшість дорослих постійно зайняті, вони переважно відмахуються від дитячих запитань, кидаючи репліки: „Не заважай”, „Не чіпляйся”, „Мені зараз ніколи”. А маленька дитина-дослідник залишається незадоволеною такою відповіддю, намагається власноруч прокоментувати, зрозуміти, розібратися в тому, що відбувається навкруги. Іноді запитання, поставлені з дитячою безпосередністю, ставлять дорослих у незручне становище, за що останні можуть навіть покарати дитину.

Цікаві дитячі запитання зібрано на сторінках гумористичних журналів, дитячих журналів і газет, цьому присвячено книжки науковців, чисельні дослідження. Проілюструємо дитячі міркування уривками з книги Михайла Димова „Діти пишуть Богу”. Задум цієї книги з’явився в автора коли він перебував у Ізраїлі, де в центральній газеті „Вісті” прочитав уривки з книги американського письменника Стюарта Хемплі, в якій було зібрано забавні фрази з листів маленьких американців Богові. М. Димову захотілося дізнатися, що ж наші діти можуть сказати Всевишньому, бо на Заході сприймання Бога впитується з молоком матері, та й навколишня дійсність там стійка, солідна, непорушна. Героями книги стали діти від шести до десяти років. Саме вони ще пропускають життя через серце, і тому невдавані й чесні. „Про що б ти хотів запитати у Бога?”, „Що б ти хотів попросити у Бога?” і „Що б ти хотів розказати Богу?” – з такими питаннями автор звернувся до дітей. Результати перевершили всі очікування. М. Димов отримав більше трьох тисяч відповідей. „Веселі, сумні, спантеличені, відчайдушні, але живі, живі. Діти знали, що звертаються не до матусь, татусів або улюблених педагогів, а до когось самого головного, всесильного і всерозуміючого. Тому їх відповіді так жгучо відверті і пронизливо довірливі [5].

Наведемо декілька висловів із листів дітей Латвії: „Ти не знаєш, чи переможе Латвія своїх дурнів або тільки чужих?”, „Господи, а ти латиський знаєш? Тоді ти – громадянин Латвії”, „Тобі подобається, як живуть люди в Латвії? Тільки чесно!”, „Дорогий Бог, наша Латвія така красива, тут є море, сонце, сніг, ліси, озера, річки і багато-багато сміття, в якому копаються люди”, „У нас у Латвії гімн починається з Тебе. Зрозумів, яка честь!”, „Ну який я латиш, якщо не вмію ні співати, ні танцювати!”.

А ось із чим звертаються до Бога діти Росії: „А можна я за допомогою молитов поміняю батьків? Нехай вони п’ють у іншої дитинки”, „Де можна побачити свого ангела? Тільки безкоштовно!”. Такі звертання не можуть залишити байдужими дорослих. Хіба не жахливо те, що дитина в сім років уже знає, що це таке пияцтво, батьки-п’яниці, нестаток грошей, неможливість щось купити чи подивитися.

Не більш веселими були звертання дітей Білорусі: „Бог, а ти можеш мене забрати до себе не через смерть?”, „Господи, ти, напевно, їси банани, скільки хочеш, га?”, „Дорогий Бог, не свари моїх батьків, вони ж

не винувати, що у них дітей більше, ніж грошей”, „А Дід Мороз твій родич або він просто Новорічний Бог?”. У дитячих фразах простежуються мрії з одного боку (про банани, новорічні свята та подарунки), та жорстоку реальність, із іншого (нестаток грошей, сварки, смерть людини).

Значно відрізняються вислови дітей Ізраїлю, що, на наш погляд, зумовлюється значно вищим рівнем життя у країні: „Якщо є Стіна плачу, то чому немає Стіни сміху?”, „Господи, чому мій тато завжди злий як часник?”, „Господи, дай усім у Ізраїлі багатство і совість”. Тут діти торкаються не тільки власних повсякденних проблем (злий батько), а й вічних людських цінностей („плач”, „сміх”, „багатство”, „совість”).

А про що ж говорять діти в Англії? „Господи, я люблю тебе на повний голос!”, „Господи, коли кінчатся сили у терористів?”, „Вчора у нас удома померла квітка, і я тепер сирота”. З дитячих висловів можна побачити, що цим дітям не чужі проблеми суспільства (сирітство, тероризм). Досить чітко простежується релігійність у вихованні дітей.

У дисертації С. Курінної автор пропонує дітям запитання про визначення себе у світі. Відповіді на запитання „Який ти?” у переважній більшості дітей були такими: „Хороший”, „Гарний”, „Красивий”, „Сильний”, „Не знаю”. Майже ніхто з них не зміг дати відповіді на запитання: „Ти собі подобаєшся?” і пояснити чому саме. Іноді зустрічалися більш поширені відповіді: „Я дуже хороший”, „Я така розумна, як доросла”, „Я красиво танцюю”. У цих відповідях відчувалась оцінка, яку давали дітям батьки. Майже всі дошкільнята подобалися собі. Дехто з малюків навіть дав пояснення чому саме: „Бо я дуже гарна”, „Я дуже красива”. Разом із тим легковажно говорили про свої негативи: „Та я дерусь (дереться). То ж я не дуже гарний.” (Говорить це з посмішкою). Близько 30 % дошкільників або відмовилися від відповіді взагалі, або не могли визначити які вони. Незначна частина цих дітей ($\approx 10\%$) після втручання експериментатора давала відповіді на навідні запитання: „В мене є лялька”, „Я не б'юся”. Дітям також пропонували назвати три головних слова про себе. Результати виконання дітьми цього завдання довели, що у переважній більшості з них зустрічалися слова: „Я добрий, хороший, красивий”. Лише деякі діти вживали такі слова: „веселий”, „розумний”, „швидкий”, „роботящий”, „кмітливий”, „танцювальний”, „кавунний, бо люблю кавуни”. Відповіді близько 40 % дітей обмежувались одним словом: „Гарний”, „Поганий”, „Не знаю” [3].

Отже, запитання дітей ми розглядаємо як один із найефективніших засобів пізнання довкілля та способів репрезентації дитячої картини світу.

Список використаної літератури

1. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років / А. М. Богуш. – Монографія. – К. : Видавничий Дім „Слово”, 2004. – 376 с. **2. Гавриш Н. В.** Формирование образности речи старших

дошкольников в процессе обучения родному языку : Дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Н. В. Гавриш. – М., 1991. – 180 с. **3. Курінна С. М.** Особливості соціалізації дітей шести-семи років в різних умовах життєдіяльності : Автореферат дис. канд. пед. наук : 13.00.05 / С. М. Курінна. – Луганськ, 2004. – 20 с. **4. Доман Г.** Гармоническое развитие ребенка / Глен Доман. – М. : Аквариум, 1996. – 441 с. **5. Дымов М.** Дети пишут Богу [Электронный ресурс] / М. Дымов. – Режим доступа : http://lib.ru/HRISTIAN/deti_bogu.txt **6. Тихеева Е. И.** Развитие речи у детей раннего и дошкольного возраста / Е. И. Тихеева – М. : Просвещение, 1972. – 176 с.

Горбунова Н. В. Допитливі чомусики та засоби формування дитячої картини світу

У статті проаналізовано один із ефективних засобів формування дитячої картини світу – дитячі запитання; порушується проблема правильності постановки запитань до дітей; наведено орієнтовну послідовність питань до дітей при прогнозуванні розвитку рукотворного об'єкту. В статті порушено питання класифікації запитань різними науковцями. Наводиться орієнтовна послідовність запитань до дітей за методикою ТРВЗ. Автор обґрунтовує положення про те, що запитання дітей – це найефективніший засіб пізнання довкілля.

Ключові слова: дитяча картина світу, „дитячі” запитання, запитання для дітей

Горбунова Н. В. Любознательные почемучки и средства формирования детской картины мира

В статье проанализировано одно из эффективных средств формирования детской картины мира – детские вопросы; поднимается проблема правильности постановки вопросов к детям; приведена ориентировочная последовательность вопросов к детям при прогнозировании развития рукотворного объекта. В статье представлены классификации вопросов разными учеными, ориентировочная последовательность вопросов к детям по методике ТРВЗ. Автор рассматривает вопросы детей как эффективное средство познания окружающего мира.

Ключевые слова: детская картина мира; „детские” вопросы, вопросы для детей

Gorbunova N. V. Curious „Pochemuchki” (Children Who Ask Why) and Means of Kids' World Picture Forming

The author emphasizes that preschool children are a little „pochemuchki”. Author gives the examples of children understanding the meaning of different words. The article deals with the classification questions by different researchers. We give approximate sequence of questions to the

children of TRVZ. The author substantiates the position that the question of children is the most effective means of knowledge the environment.

Key words: kids' world picture, children's questions, the questions for children.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2012 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Гавриш Н. В.

УДК 373.21

І. Р. Кіндрат

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Процес модернізації освіти в Україні передбачає формування якісно нової системи освітнього менеджменту, яка б відповідала вимогам часу і враховувала б і міжнародний досвід у цій сфері, і специфіку вітчизняних соціокультурних умов. Як зазначає в своєму дослідженні Г. О. Зелінська, при якісному оновленні системи освіти, що здійснюється за якісно нових соціокультурних умов, не можна застосовувати ті ж самі організаційно-управлінські засоби, методи, форми, що і в попередній історичний період розвитку освіти. Саме організаційно-управлінські інновації виступають основою і передумовою будь-яких кардинальних змін системи і є визначальним чинником переведення системи у якісно інший стан. Це ж стосується і сучасного стану дошкільної освіти. Удосконалення змісту, ускладнення функцій і умов діяльності сучасного дошкільного навчального закладу потребують значних змін в організаційному та технологічному аспектах менеджменту освіти.

Актуальність нашого дослідження зумовлена потребою пошуку інноваційних технологій управління дошкільною освітою, адекватних сучасним особливостям функціонування та завданням дошкільного навчального закладу.

Метою статті є з'ясування понятійного поля цього питання та визначення проблематики менеджменту дошкільної освіти в сучасному освітньому просторі.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що на сьогодні немає єдиного, однозначного визначення поняття „менеджмент”. У сучасних наукових дослідженнях під менеджментом розуміють: вид діяльності щодо керівництва людьми в найрізноманітніших організаціях; активне використання ціннісних соціокультурних чинників для підвищення ефективності економічної діяльності; інтегративну науку, специфічну галузь людського знання, завдяки якій здійснюється функція керівництва